

DÜYÛN-I UMÛMIYYE OSMANLI DEVLET BORÇLARI İDARESİ

Burcu Adiloğlu¹

Göksel Yücel²

ÖZ

19.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu için savaşların ve ekonomik güçlüklerin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemde gelir kaynakları da azalan Devlet ilk kez 1854'te Kırım Savaşı nedeniyle dış borçlanmaya gitmiş, ancak bunları ödeyemez hale gelince 1876 yılında moratoryum ilan etmiştir. Bunun üzerine 1881 yılında Avrupalı alacaklıların yönetiminde Düyunu Umumiye İdaresi kurulmuş ve Osmanlı borçlarının ödenmesi için altı çeşit verginin tahsil ve harcama yetkisi bu idareye verilmiştir. Devletin bağımsızlığına gölge düşüren bu idare yarım yüzyıla yakın faaliyetlerine devam etmiş, 1928 yılında sonlanmıştır. Osmanlı borçlarının kalan kısmı ise Türkiye Cumhuriyetince üstlenilmiş ve tümüyle 1954 yılında ödenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düyunu Umumiye, Osmanlı İmparatorluğu Borçlar İdaresi

Jel Kodu: F33, G01, M40, N23

DUYUN-I UMUMIYYE OTTOMAN STATE DEBT ADMINISTRATION

ABSTRACT

The 19th century was an intense period of wars and economic difficulties for the Ottoman Empire. The State, whose income sources also decreased during this period, went to foreign borrowing for the first time in 1854 due to the Crimean War, but when it became unable to pay them, it declared a moratorium in 1876. Thereupon, Ottoman Public Debt Administration was established in 1881 under

¹ Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, adiloglu@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9680-1408>.

² Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, gokselyucel@istanbul.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1940-8789>.

Atıf (Citation): Adiloğlu, Z. & Yücel, G. (2021). Düyûn-ı Umûmiyye Osmanlı Devlet Borçları İdaresi. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(21), 67-78.

Qualitative Research Article / Nitel Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi / Received: 25.05.2021

Revizyon Tarihi / Revised: 12.06.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 25.06.2021

the management of European creditors. The authority to collect and spend six types of taxes was given to this administration for the payment of Ottoman debts. This administration, which overshadowed the independence of the state, continued its activities for nearly half a century and ended in 1928. The remaining part of the Ottoman debts was undertaken by the Republic of Turkey and was fully paid in 1954.

Key words: Public Debt, Ottoman Public Debt Administration, OPDA

Jel Codes: F33, G01, M40, N23

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğunun 19.Yüzyıldaki yönetim merkezi **Bâb-ı Âli** idi. Bu ifade Arapçadaki, "kapı" anlamındaki “bâb” ile Farsça yüce anlamındaki “âli” kelimesinin birleşiminden oluşmuştur. Günümüzde bu ifadenin sembolü olan kapı, İstanbul’da Gülhane Parkı ile İstanbul Vilayet binasının arasındaki bir mevkide bulunmaktadır.

Osmanlı Devletinin yönetim merkezine nazire yaparcasına inşa edilen muhtemelen Dünya’nın en büyük bina giriş kapısı ise, yaklaşık yarım kilometre ileride, tüm Boğaziçi’ne hakim bir yerde Mimar Alexander Vallaury tarafından planlanan binadır. Bu çalışmanın amacı 1890’ların ortasında tamamlanan binası ve özellikle kapısı ile Osmanlı Devletine meydan okuyan, ömrü elli yıla yakın sürmüş bir mali idarenin hikayesini özetlemektir.

Latin alfabesi ile doğru yazımı **Düyûn-ı Umûmiyye** olmakla birlikte yaygın kullanımı **Düyunu Umumiye** şeklindedir. Bu nedenle bu incelemede yaygın kullanımı tercih edilmiştir.

Düyunu Umumiye İdaresi, günümüzün Türkçe’si ile “Devlet Borçları İdaresi” anlamındadır, dönemin ön planda olan yabancı dilleri olan Fransızca ile “Administration de la Dette Publique Ottomane – ADPO”, İngilizce olarak ise “Ottoman Public Debt Administration - OPDA” şeklinde ifade edilmiştir.

Tam ismiyle “Düyunu Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi” olan bu kurum 1881 yılında kurulmuş ve 1928 yılında varlığına son verilmiştir.

Günümüzde bina, 1933 yılında Atatürk dönemindeki tahsisinden itibaren İstanbul Erkek Lisesi tarafından kullanılmaktadır.

2. 19. YÜZYILDA OSMANLI İMPARATORLUĞUNUN PADİŞAHLARI

Ondokuzuncu yüzyılın başlarından sona ermesine kadar geçen yüz yılı aşkın bir dönemde, Osmanlı İmparatorluğu yedi padişah tarafından idare edilmiştir.

18.yüzyılın sonlarında tahta geçen, Yeniçeri düzenini sonlandıran III.Selim 18 yıllık saltanatının sonunda 1807 yılında tahttan indirilmiş ve bilahare öldürülmüş, yerine IV.Mustafa

getirilmiş, kısa süren saltanatının ardından o da tahttan indirilerek 1808 yılında tahta geçen kardeşi II.Mahmut tarafından boğdurulmuştur.

Tablo1: 19.Yüzyılan İtibaren Osmanlı Padişahları

Padişahlar	Görev süresi	Tahttan inme nedeni	Önemli Olaylar
II. Mahmud (1785-1839) (I.Abdülhamid'in oğlu)	1808 – 1839 (31 yıl)	Ölüm (54 yaş, verem)	Osmanlı-Rus Savaşı (1806-12), Sırp İşyani, Osmanlı-İran Savaşı (1821-23), Yunanistan'ın bağımsızlığı (1829), Osmanlı-Rus Savaşı (1828-29), Kavalalı İşyani, Osmanlı-Mısır Savaşı (1831-33), Baltalimanı Ticaret Anlaşması (1834), ordu ve eğitim reformları, Tanzimat Fermanı hazırlıkları
Abdülmeçid (1823-1861) (II.Mahmud'un oğlu)	1839–1861 (22 yıl)	Ölüm (38 yaş, verem)	Tanzimat Fermanı (1839), ıslahat hareketleri, ilk kağıt paranın ihracı (1840), Kırım Savaşı (1853-1856), ilk dış borçlanma (1854)
Abdülaziz (1830-1876) (II.Mahmud'un oğlu)	1861–1876 (15 yıl)	Tahttan indirildi (46 yaş, öldürüldü)	Osmanlı Donanmasının modernizasyonu, Osmanlı Bankasının kuruluğu (Bank-ı Osmanî-i şahane) (1863) ve para basma yetkisinin verilmesi, ilk kez bir padişahın yurtdışı (Batı Avrupa) ziyareti (1867), eğitim reformları, Moratoryum ilanı (Ramazan Kararnamesi, 1875)
V. Murad (1840-1904) (Abdülmeçid'in oğlu)	30.5-31.8.1876 (3 ay)	Tahttan indirildi (64 yaşında şeker hastalığı)	Sağlık sorunları nedeniyle tahtta sadece üç ay kalabilmiştir.
II. Abdülhamid, 1842-1918 (Abdülmeçid'in oğlu)	1876–1909 (33 yıl)	Tahttan indirildi (76 yaş, kalp krizi)	I.Meşrutiyet'in ilanı (1876), Balkan isyanları, 93 Harbi (Osmanlı Rus Savaşı, 1877-78), 1878 Berlin Anlaşması ile toprak kayıpları, Tunus, Mısır ve Kıbrıs'ın kaybedilmesi, Düyunu Umumiye'nin kurulması (1881), Ermeni sorunu, İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurulması (1889), 31 Mart vak'ası ve II.Meşrutiyet'in ilanı (1908), yönetim gücünün İttihat ve Terakki'ye geçmesi, padişahın Selanik'e sürgün edilmesi (1909)
V.Mehmed Reşad 1844-1918 (Abdülmeçid'in oğlu)	1909–1918 (9 yıl)	Ölüm (73 yaş, kalp yetmezliği)	Trablusgarp Savaşı (1911), Balkan Savaşları ve toprak kayıpları (1912), Birinci Dünya Savaşı ve toprak kayıpları (1914-1918)
VI. Mehmed Vahdeddin 1861-1926 (Abdülmeçid'in oğlu)	1918–1922 (4 yıl)	Terk (65 yaş, kalp krizi)	Yunanlılar'ın İzmir'e çıkması (1919), Sevr Anlaşması (1920), Anadolu'da TBMM'nin kurulması (1920) ve Kurtuluş Savaşı, padişahın ülkeyi terketmesi (1922)

İlgi alanımız olan bundan sonraki dönemde II.Mahmut'un otuz yılı aşkın bir saltanatı vardır. Yerine oğlu Abdülmecid geçmiştir. Onun da yirmi yılı aşan idaresi sonrasında, yerine kardeşi Abdülaziz tahta çıkmıştır. Onu izleyen dört padişah da Abdülmecid'in çocuklarıdır. Sırasıyla V.Murat, II.Abdülhamit, V.Mehmet (Reşat) ve nihayet VI.Mehmet (Vahdettin). Bu son yedi padişahın sadece üçü ölüm nedeniyle tahtan ayrılmış, diğerleri ise indirilmiş veya tahtı terketmek zorunda kalmıştır. Bu yedi padişah öncesindeki ikisinin de (III.Selim ve IV.Mustafa) eklenmesi durumunda, son dokuz padişahın beşinin öldürüldüğü, birinin ise tahtı ve ülkeyi terketmek zorunda kaldığını görmek mümkündür.

Tablo 1'in incelenmesinden de görüleceği gibi, 19.yüzyıldan itibaren son yüzyılda Osmanlı Devletinin çok önemli savaş ve isyanlarla karşılaştığı, buna rağmen yine de yönetim, ordu ve eğitim reformları yaptığı görülmektedir. Örneğin Abdülaziz döneminde geliştirilen Osmanlı Donanması'nın Dünya'daki en önemli ikinci deniz gücü olduğu söylenir. Son yıllarda ise yönetim gücü Saray'dan İttihat ve Terakki hareketinin eline geçmiştir.

Çok fazla ve hızlı toprak ve güç kayıpları sonunda Osmanlı Devleti sanayi, ticaret ve askeri alanda güçsüz hale gelmiş ve 1922'de Padişah VI.Mehmet Vahdettin'in ülkeyi terketmesi ile son bulmuştur. İmparatorluk geride işgal altında bir ülke ve Sevr Anlaşmasının yok edici hükümlerini bırakmıştır.

3. OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA DIş BORÇLANMALAR

19.yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Devletini yönetenler, ülke dışından borç almaktan kaçınmışlardır. Sanayi devrimi ile gelişen ülkeler ise Osmanlı İmparatorluğunu sadece mal satılan bir ülke olarak görmeyip, borç vererek de yatırım yapılabilecek bir yer olarak görmeye başlamışlardır. Özellikle İngiltere ve Fransa, 1839 Tanzimat Fermanının başarılı bir hareket olarak görülmesini ve bunun Osmanlı Devletinin kredi itibarını yükselttiği izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Padişah Abdülmecid'in sadrazamı olan Mustafa Reşit Paşa, 1851 mali yılında maaşların dahi ödenemeyeceği gerekçesi ile ilk dış borç anlaşmasını imzaladı. Ancak bunun doğuracağı tehlikeler düşünülerek iptal tazminatı ödenerek bu anlaşma feshedildi (Küçük & Ertüzün, 1994).

1853'te İngiltere ve Fransa İttifakının Rusya'ya savaş ilan etmesi ve Osmanlıları da yanına almasıyla başlayan Kırım Savaşı, savaş giderlerinin karşılanması için Osmanlı Devleti'nin ilk dış borcu almasına neden oldu. 24 Ağustos 1854 tarihinde Osmanlı Hükümeti Dent, Palmer ve Ortakları (Londra) ile Baron Goldschmidt ve Ortakları (Paris) ile bir sözleşme imzalayarak İngiliz ve Fransız piyasalarına tahvil ihraç etmek üzere ilk kez borçlanmıştır.

Bu tarihi borçlanmanın tutarı 3,3 milyon Osmanlı Altın Lirasıdır (kısaca Osmanlı Lirası), eşdeğeri 3 milyon İngiliz Sterlini'dir (Belin, 1999, s. 472).³ Borcun itfa süresi 33 yıl, yıllık faiz oranı % 6 ve ödeme biçimi her yıl ana paranın %1'inin geri ödenmesi (itfa) şeklinde olacaktır. Tahvillerin ihraç fiyatı ise nominal değerin yüzde sekseni olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla bu borçlanmadan Osmanlı Devletinin eline 2.640.000 Osmanlı Lirası geçmiştir

³ 19. yüzyılın ortalarına doğru 1 Osmanlı lirasının yaklaşık değerı 0,903 İngiliz Sterlini idi.

(Özdemir, 2009, s. 46). Bu ilk borçlanmanın koşullarından biri, harcamaların savaş amaçlı yapılması ve teminat olarak yıllık 300.000 Osmanlı Lirası olan Mısır cizye (vergi) gelirlerinin gösterilmesidir.

Ancak bu borçlanma kısa sürede yetersiz kaldığı için 1855 tarihinden ikinci bir borçlanmaya daha gidilmiş ve Osmanlılar için “Galata Bankerleri” diye bilinen bir borsadan alınan borçlar dönemi başlamıştır.

Tablo 2: 1854-1874 Yılları Arasındaki Osmanlı Dış Borçları

İstikrazlar	Borçlanılan ana para (Osmanlı Lirası)	Ele geçen miktar (Osmanlı Lirası)	Faiz (%)	Borçlanılan Aracı Kurum
1854	3.300.000	2.640.000	6	Dent, Palmer (Londra) ve Goldschmidt (Paris)
1855	5.500.000	5.644.375	4	Rotschild (Paris ve Londra)
1858	5.500.000	4.180.000	6	Dent, Palmer (Londra)
1860	2.240.942	1.400.588	6	Mires (Paris)
1862	8.800.000	5.984.000	6	Deveaux (Londra)
1863	8.800.000	6.248.000	6	Osmanlı Bankası (Londra ve Paris), Credit Mobilier (Paris)
1865	6.600.000	4.356.000	6	Credit Mobilier (Paris), Societe General (Paris)
	40.000.000	20.000.000	5	Erlange (Paris) General Credit and Finance (Londra)
1869	24.444.442	13.200.000	6	Comptoir d’Ecompte (Paris)
1870	34.848.000	11.194.920	3	Hirsch (Brüksel)
1871	6.270.000	4.477.100	6	Credit General Ottoman ve Louis Kohen Sons (Londra)
1872	5.302.220	5.222.686	9	Credit General Ottoman ve Austro Ottoman (Avusturya)
1873	12.612.110	6.832.551	5	Credit General Ottoman, Credit Mobilier (Fransa)
	30.555.558	16.500.000	6	
1874	44.000.000	19.140.000	5	Comptoir d’Escompte (Paris), Osmanlı Bankası, Austro Ottoman
Toplam	238.773.272	127.120.220		

Kaynak: (Küçük & Ertüzün, 1994; Çetin, 2018, s. 246-247; Özbay, 2005)

Not: Bu dönemde sadece 1855 tahvilleri nominal değerinden fazlaya satıldığı için (% 102,6) ele geçen para daha yüksek olmuştur.

Görüldüğü gibi ilk yirmi yıl boyunca yaklaşık 239 milyon Osmanlı Lirası borçlanılmış, ancak tahvillerin ilk ihraç fiyatlarının iskontolu olması nedeniyle ele geçen tutar 127 milyon Osmanlı Lirası düzeyinde olmuştur. Bu borçların nerede kullanıldığı ise aşağıda belirtilmiştir. Burada belirtmek gerekir ki, dış borçların saraylar yapılmakta kullanıldığı iddiası tartışmalı bir konudur. Örneğin 19.yüzyılın en önemli Osmanlı yapılarından olan Dolmabahçe Sarayı, yapımına ilk borçlanmadan daha önce, 1843’te başlanılıp, 1856’da bitirilen bir yapıdır. Daha önceki yönetim merkezi ise Topkapı Sarayı idi ve birçok otorite tarafından artık çağın ihtiyaçlarını karşılayamaz halde olduğu kabul edilir.

Tablo 3: 1854-1874 Yılları Arasında Alınan Osmanlı Dış Borçlarının Nedenleri

İstikrazlar	Borçlanılan ana para (Osmanlı Lirası)	Borçlanma Nedeni
1854	3.300.000	Kırım savaşı harcamalarının finansmanı
1855	5.500.000	Bütçe açığını kapatmak amacıyla
1858	5.500.000	Kaimenin (kağıt para) bir kısmın tedavülden kaldırılması
1860	2.240.942	Eski borçların ödenmesi
1862	8.800.000	Abdülaziz'in mali ıslahat girişimi, kaimlerin % 40'ının satın alınması ve kalanının tahvillerle değiştirilmesi
1863	8.800.000	Galata bankerlerine olan dalgalı borçları azaltmak ve ayarı bozuk olan paraları ortadan kaldırmak
1865	6.600.000	Eski borçların anapara ve faiz ödemeleri
	40.000.000	Borçlara karşı çıkarılmış olan tahvillerin Hükümet tarafından dış istikraza dönüştürülmesi
1869	24.444.442	Bütçe açıkları ve dalgalı borçların ödenmesi
1870	34.848.000	Rumeli Demiryolları inşaaı için
1871	6.270.000	Eski borçlar için
1872	5.302.220	Hükümet'in cari ihtiyaçları için
1873	12.612.110	Eski borçların ödenmesi için
	30.555.558	Yeni borçlanma
1874	44.000.000	Vadesi dolan dış borç ve faizlerinin ödenememesi nedeniyle Osmanlı Bankasından alınan borç
Toplam	238.773.272	

Kaynak: (Dikmen, 2005, s. 143; Yeniay, 1964, s. 20–25)

Tablo 3'ün kısa bir incelemesi zaman içerisinde yeni borçların, giderek eski borçların ana para ve faizlerinin ödenmesi için alındığını ortaya koymaktadır. Düşük ihraç bedelleri, ağır faiz şartları ile alınan ve kaynak yaratıcı alanlara yönlenelemeyen borçların sonucunda Devletin bütçe dengesinin de kontrol edilemez düzeyde bozulması üzerine 30 Ekim 1875 tarihinde Ramazan Kanunnamesi ile maliyenin iflası ve borçların ödenmesi ile ilgili bir plan ilan edilmiştir. Mali iflas veya moratoryum olarak isimlendirilebilecek bu açıklamanın akabinde Nisan 1876 tarihinden sonra ise borç geri ödemeleri tamamen durdurulmuştur. Kanunname'ye Avrupa'da tepkiler büyük olmuştur.

Ramazan Kanunnamesi ile Osmanlı Devletinin iç ve dış borçlarının ana para ve faizlerinin yarısının ödenmeyeceğinin ilanı özellikle Batı Avrupa'da alacaklılar nezdinde büyük tepki yaratmıştır. Avrupa gazeteleri "*Türkler bizi dolandırdı, altınlarımızı safahat uğruna harcadılar*" şeklinde yayınlar yapmaya başlamışlardır (Özdemir, 2009, s. 70).

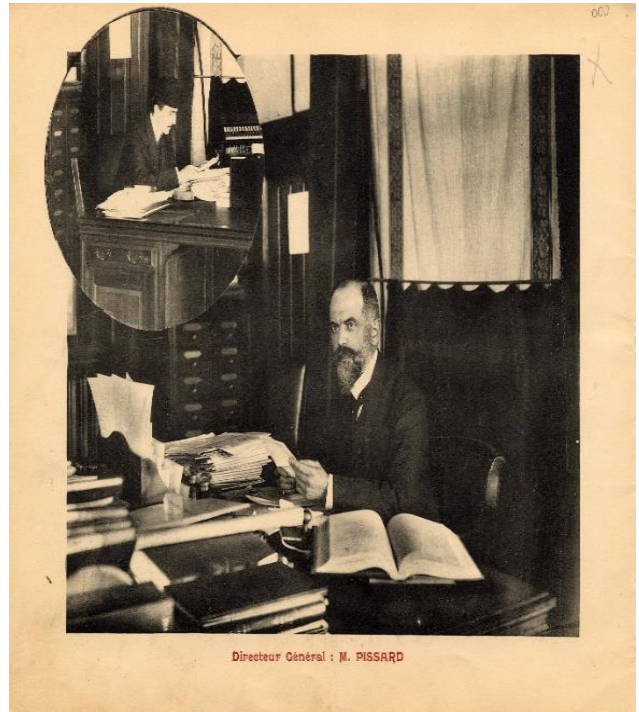
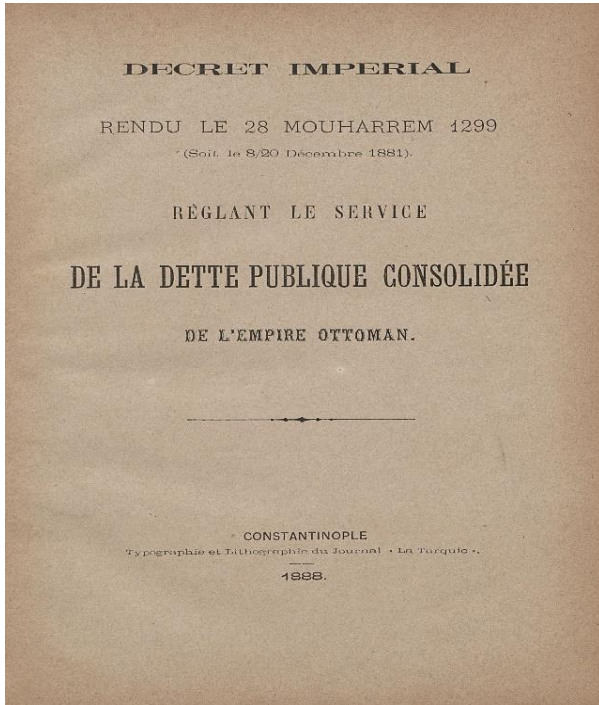
Moratoryum ilanının akabinde 30 Mayıs 1876'da Padişah Abdülaziz bir darbe ile tahtan indirilmiş, yerine V.Murat saltanata getirilmiş, ancak üç ay sonra padişahlık makamının gereklerini sağlık nedeniyle yapamayacağı görülerek tahta, yine Abdülmecit'in oğullarından olan II.Abdülhamit geçmiştir. Mevcut iflas durumu, Osmanlı Devletini alacaklılarla yeniden masaya oturmak zorunda bırakmıştır.

4. DÜYUNU UMUMİYE

4.1. Düyunu Umumiye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Ramazan Kanunnamesinin ardından yapılan düzenlemelerin başında 1879 yılında Rüsümü Sitte İdaresinin (Altı Vergi İdaresi) kurulması ve altı çeşit verginin yurt içindeki Galata Bankerlerine tahsis edilmesi gelmektedir. Bununla birlikte düzenleme yurtdışının tepkisini çekmiş ve yeni bir anlaşma kaçınılmaz olmuştur.

1881 yılın sonlarında İngiliz, Fransız, İtalyan, Avusturyalı ve Alman alacaklılar ile Osmanlı Devleti arasında yapılan görüşmeler sonucunda 20 Kasım 1881 tarihinde (28 Muharrem 1299) yapılan anlaşma ile **Düyunu Umumiye İdaresi** kurulmuştur. Muharrem ayına isabet etmesi nedeniyle tarihimizde “*Muharrem Kararnamesi*” olarak yerini almıştır (Council of Administration of the Ottoman Public Debt, 1887 September).

(Solda, kaynak Salt İstanbul) 20 Kasım 1881 tarihinde (28 Muharrem 1299) Düyunu Umumiye İdaresinin oluşturulması ile ilgili kararnamenin kapağı (1888 baskısından), (Sağda, kaynak Salt İstanbul) İdarenin Genel Müdürlerinden M.Pissard makam odasında.

İdare yedi kişilik bir yönetim kuruluna sahipti. Bu yedi üyenin birisi Fransız, birisi Avusturyalı, biri İtalyan, bir diğeri Alman, bir diğeri de hem İngiliz, hem de Hollandalı alacaklıları temsil etmek üzere beş kişiden ve Osmanlılar'ı temsil eden bir üye ile Galata Bankerlerini temsil eden bir diğeri üyeden oluşuyordu.

Tam adıyla “*Düyunu Umumiye-i Osmaniye Varidat-ı Muhassasa İdaresi*” Osmanlı İmparatorluğunun tuz, alkollü içki, balıkçılık, ipek, tütün üzerinden aldığı vergilerin ve damga vergisinin tahsilatı ve harcanması ile yetkili kılınmıştı.

Muharrem Kararnamesinde öncelikle Osmanlı Borçlarının tutarı üzerinde bir anlaşmaya gidilmiştir. Toplam olarak 252.131.196 Osmanlı Lirası olarak belirlenen borçlar 1878 Berlin

Anlaşması sonuçları ve diğer bazı nedenlerle indirim tabii tutulmuş ve 141.505.919 Osmanlı Lirasına indirilmiştir.

İdare, merkezi İstanbul olmakla birlikte, İmparatorluğun diğer şehirlerinde de bürolar açmıştır. 1890'ların ortasında Cağaloğlu semtinde yaptırdığı yeni binasına taşınmıştır.

(Solda, Max Fruchtermann kartpostalı) İstanbullu Levanten mimar Alexandre Vallauray tarafından 1890'larda yapılan Düyunu Umumiye Binasının giriş kapısı. Kartpostalın üzerinde "Samboul, Dette Publique Ottomane" yazısı okunmaktadır. Kapı Osmanlı İmparatorluğunun yönetim sembolü olan Bâb-ı Âli'ye (Yüce Kapı) nazire yaparcasına inşa edilmiştir ve muhtemelen Dünya'daki en büyük bina girişidir. Bina boşaltılmasını takiben 1933 yılında İstanbul Erkek Lisesine tahsis edilmiştir. (Sağda, fotoğraf Göksele Yücel) Binanın giriş katında bir kasa kapısı. Kasanın Almanya'dan getirilmiş olduğu hemen göze çarpmaktadır.

Düyunu Umumiye İdaresinin kontrolüne geçen vergilerin tutarı yıllar içinde devlet gelirlerinin dörtte biri tutarına yükselmiştir. Veri bulunan 1912 yılında Osmanlı Maliye İdaresinde çalışanların sayısı 5.500 kişi iken, Düyunu Umumiye İdaresinin istihdam ettiği personel sayısı 3.200 geçici ve 5.700 devamlı statü olarak 8.900'e ulaşmıştır.

Hiç tereddütsüz Devlet gelirlerinin tahsilatının yabancıların kontrolüne bırakılması, ülke bağımsızlığı açısından çok büyük bir sakınca olmakla birlikte Düyunu Umumiye'nin olumlu yönlerinden de söz edilebilir. Bunların başında mevcut borçların yarıya yakın bir kısmının indirimlerle ortadan kaldırılmasıdır. Mevcut borç tutarına uygulanan %45 civarındaki indirimle borçlar 142 milyon Osmanlı Lirasına düşürülmüştür.

Bir diğer olumlu yön mevcut borçların ve ileride doğan yeni borçların düzenli ödenmesinin sağlanması ile ülke itibarının yükseltilmesidir. Diğer bir müsbet durum ise yeni borçlanmaların daha düşük faizlerle ve daha iyi ilk ihraç iskontoları ile yapılmasının sağlanmasıdır. Altılar civarındaki faizler yüzde 3-4 civarına düşürülmüş, yüzde 60'larda olan ilk ihraç tutarları yüzde seksenlerin üstüne çıkarılmıştır. Keza iyi bir mali yönetim ve disiplin örneği oluşturduğu ve vasıflı eleman yetiştirdiği de olumlu yönlere eklenebilir.

Ancak tüm olumlu görülebilecek bu yönler aslında Osmanlı Devletinin mali açıdan ne kadar başarısız yönetildiğinin de bir kanıtıdır.

Düyunu Umumiye İdaresi mevcudiyetinin olumsuz yönlerine gelince, öncelikle Devlet Maliyesinin içine yabancı bir özel yönetimin girmesiyle adeta sömürgelerde gözlemlenen bir yapı ortaya çıkmıştır. (Kartopu, 2012)

Keza Osmanlı Devletinin kendi kaynaklarını kullanması ve tahsisi yetkisi sınırlanmıştır.

Düyunu Umumiye İdaresi Yönetim Kurulu üyelerinin aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunda yatırım yapan şirketlerde de (demiryolu gibi) görev almaları çıkar ilişkilerini ve çelişkilerini yaratmıştır. Bunun yanı sıra demiryolu, limanlar, posta ve telefon idaresi gibi yerlere çalışan görevlileri ile ülke bağımsızlığını kontrol eden bir istihbarat ağı yaratmıştır.

İdarenin gerektiğinde tahsilat için haciz yapabilme yetkisi bulunması, ülke bağımsızlığının kısmen kaybedilmiş olmasının bir diğer göstergesidir.

İdarenin personeline tatminkar ve aksamayan bir ücret ödenirken, Osmanlı Maliye İdaresinde daha düşük ücret ve aksamalar gözlemleniyordu. Üst yönetim ve büyük şehirlerde yabancı personel kullanılırken, taşra bölgelerinde yerli eleman istihdam ediliyordu.

Bütün bunlara rağmen Düyunu Umumiye İdaresinin kurulmasından 1908 yılında ilan edilen II.Meşrutiyet'e kadar 16 farklı borçlanma ile 63 milyon Osmanlı Lirası, akabinde 1914 yılında Birinci Dünya Savaşına kadar 8 farklı borçlanmada 46 milyon Osmanlı Lirası daha borç alındı. Bununla birlikte vadesi gelen borçların ana para ve faizleri düzenli biçimde ödeniyordu.

63 milyon lira tutarındaki borçlanmaların bir bölümü Şark Demiryollarının yapımı, bir bölümü askeri harcamalarda, bir bölümü eski borçların yapılandırılmasında, bir kısmı da bütçe açıklarının kapatılmasında kullanılmıştı. Keza II.Meşrutiyet sonrası sekiz adet borçlanma da özellikle askeri harcamalarda kullanılmıştır.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarının yarattığı yüksek maliyet nedeniyle 1914 yılında Osmanlı Bankasından alınan 22 milyon Osmanlı Lirası borç, bu uzun borçlanma macerasının son istikrazı olmuştur.

Düyunu Umumiye İdaresi Birinci Dünya Savaşı sırasında faaliyetlerine devam etmiş, hukuki yapısı ise 1928 yılına kadar yaşamıştır. Bu da yaklaşık yarım yüzyıllık bir dönemi ifade etmektedir. (Toraman, 2010; Tunçsiper, 2018)

4.2. Cumhuriyet Dönemi ve Düyunu Umumiye İdaresi

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşmasında Osmanlı dış borçları 161,3 milyon Osmanlı Lirası olarak belirlenmiştir.

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının Dünya'ya ilanı olan Lozan Antlaşmasında da Düyunu Umumiye İdaresi tarafından yönetilen Osmanlı dış borçları görüşülmüştür. Mevcut borçların bir bölümünün 1923 tarihinde Osmanlı'dan ayrılmış olan ülkelere ait olması nedeniyle borçların bölüştürülmesi gündeme gelmiş, antlaşmanın parasal hükümler ile ilgili kısmındaki 46-57.maddeleri bu konuya tahsis edilmiştir. 6 Ağustos 1924'te yürürlüğe giren maddeleri uyarınca Osmanlı dış borçları

Lozan'da 129,6 milyon lira olarak belirlenmiş, ancak ödenmemiş anapara ve faizlerin eklenmesi ile keza 161,3 milyon lira olarak saptanmıştır. Lozan Antlaşmasında Türk tarafı kendisine isabet eden rakamların ülkelere pay edilmesinde uzayan tartışmalar nedeniyle borçların bölüştürülmesi 1928'de Paris'te düzenlenen toplantıya kadar uzamıştır.

Tablo 4: Lozan Barış Anlaşması Hükümlerine Göre 13.06 1928 tarihinde Paris'de Osmanlı Borçlarının Ükelere Göre Dağılımı

Ülkeler	Borç Tutarı	Yüzdellik payı
Türkiye	84.597.495	65,27
Suriye- Lübnan	11.108.858	8,57
Yunanistan	11.054.534	8,53
Irak	6.772.142	5,23
Yugoslavya	5.435.597	4,19
Filistin	3.284.429	2,53
Bulgaristan	1.776.354	1,37
Arnavutluk	1.633.233	1,26
Hicaz (Suudi Arabistan)	1.499.518	1,16
Yemen	1.182.104	0,91
Mavera (Ürdün)	733.610	0,57
İtalya (Trablusgarp)	243.200	0,19
Necit (Suudi Arabistan)	129.150	0,10
Maan (Ürdün)	128.728	0,10
Asir (Suudi Arabistan)	26.138	0,02
Toplam	129.605.090	100,00

Kaynak: (Dikmen, 2005, s. 152)

Ancak Türkiye'ye isabet eden 84,6 milyon lira borca ödenmemiş taksit ve banka avansları eklenince bu tutar 105,6 milyon liraya yükseliyordu (Yeniay, 1964, s. 143).

13.6.1928 tarihinde Paris'te Türkiye ile alacaklılar arasında yapılan sözleşme sonucunda borçların tutarı 107,5 milyon lira olarak saptanmış, ayrıca Osmanlı'dan gelen bu borçlar için karşılık gösterilen tüm gelirlerin kullanım yetkisi Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakılmış ve 1881 yılında kurulan Düyunu Umumiye İdaresinin faaliyetlerine son verilmiştir.

107,5 milyon Osmanlı Altın Lirası olan bu borç için 1 Haziran 1929 tarihinde başlayacak bir geri ödeme planı hazırlanmıştır. Akabinde ödemeler kısmen başlamış, ancak bu planın uygulanmasında hukuki bazı ihtilafların doğması ve 1929 Dünya Ekonomik Krizinin etkileri sonucunda Türk Hükümeti borçların yeniden gözden geçirilmesini talep etmiştir. Üç yıl kadar süren görüşmelerin sonucunda 14.12.1932 tarihinde bu borçlar 8.578.343 Osmanlı Altın

Lirasına indirilmiştir. O zamanki kurlarla (1 Osmanlı Altın Lirası = 9,30 TL) bu borç 79.778.590 Türk Lirasıdır.

Bu müthiş indirim 107,5 milyon Osmanlı Altın Lirası olan bu borcun, 8,6 milyon TL Osmanlı Lirasına indirilmesi çok büyük bir ekonomik ve diplomatik başarıdır. Bu borcun koşulları biraz ağırlaştırılmış, % 5 olan faiz oranı % 7,5'a çıkarılmış, ödeme süresi kısaltılmıştır. Ödeme süresi seksen yıldan 50 yıla indirilmiştir. Ancak bunlar sağlanan indirimin yanında önemsiz kalmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti 1932 Paris Sözleşmesine dayanarak bu borçları vadesinden önce ödeme kararı almış, ve son taksidini 1954 yılında ödeyerek yüz yıllık bir serüveni noktalamıştır. Böylelikle son taksit için öngörülen 1983 tarihi yerine dış borçlar otuz yıl önce kapatılmış olmaktadır.

Osmanlı dış borçları isabet eden ülkelerden İtalya, Filistin, Suriye-Lübnan, Irak ve Ürdün borçlarını tamamen, Yugoslavya ve Bulgaristan kısmen ödemişler, Yunanistan, Arnavutluk ve Suudi Arabistan ve Yemen ise ödeme yapmamıştır (Özdemir, 2009, s. 125).

Boşaltılmış olan Cağaloğlu'ndaki gösterişli Düyunu Umumiye Binası ise sırada Beyazıt'taki Fuat Paşa Konağında (bugünkü İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi) eğitim yapan, hemen hemen Düyunu Umumiye ile aynı tarihlerde (1884) kurulmuş İstanbul Erkek Lisesine 1933 yılında bizzat Atatürk tarafından tahsis edilmiştir.

Mimar Vallaury'nin müthiş kapısının yer aldığı bina yaklaşık yüzyıldır okul öğrencileri, öğretmen ve okul görevlileri ile ziyaretçilere tarihi bir dönemin somut izi olarak hizmet etmeye devam etmektedir.

5. SONUÇ

Altıyüz yıl boyunca devam etmiş olan Osmanlı İmparatorluğu, gelirlerini büyük ölçüde egemenliği altına soktuğu ülkelerden elde ettiği ganimet ve imkanlarla sürdürmüştü. Sanayi devriminde geri kalması, özellikle 19.yüzyıldan itibaren devleti ekonomik sıkıntıların içerine sokmuş, ülke tarihinde ilk kez 1854 yılında dış borçlanmaya gidilmiş, ancak bu borçların iyi yönetilememesi sonucunda sadece yirmi yıl sonra, 1876'da moratoryum ilan etmek zorunda kalınmıştı. Borçların tahsisi için yabancı alacaklıların hakimiyetinde 1881 yılında kurulan Düyunu Umumiye İdaresi binasından yetkilerine kadar Osmanlı Devletine adeta meydan okuyan bir kurumdu. Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları ve yöneticilerine bu idarenin kaldırılması için gösterilen diplomatik çabaları ve Osmanlı borçlarını vadesinden de önce son taksitine kadar ödeyen ve ülke itibarını doruğa ulaştıran emekleri için her Türk'ün şükran borcu olmalıdır.

Zamanı olan her Türk'ün Cağaloğlu'ndaki müthiş binayı ziyaret etmesini ve bir tarihi yaşamasını dileriz. Bir dönemin ibret verici bu kurumuna ait binanın, o dönemde buraya talip olan Vilayet'e veya başka bir devlet kurumuna değil de, bir eğitim kurumuna tahsis edilmesi çok anlamlıdır.

KAYNAKÇA

- Belin, M. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi*. (O. Ceylan, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Council of Administration of the Ottoman Public Debt. (1887 September). *Annual Report, (For The Fifth Financial Period, 13 th March 1886- 12 th March 1887)*. İstanbul: Council of Administration of the Ottoman Public Debt.
- Çetin, E. C. (2018, Temmuz). Düyun-u Umumiye ve Osmanlı Dış Borç Tarihi - Genel Bir Bakış. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 234-249.
- Dikmen, N. (2005). Osmanlı Dış Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(2), 137 - 159.
- Kartopu, S. (2012). Düyunu Umumiye İdaresi ve İdare ile İlgili Görüşler. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 32-40.
- Küçük, C., & Ertüzün, T. (1994). Düyûn-ı Umûmiyye,. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 10, s. 58-62). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özbay, T. (2005). *Lozan'dan Sevr'e Türkiye*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özdemir, B. (2009). *Osmanlı Devleti Dış Borçları*. Ankara: Ankara Ticaret Odası.
- Toraman, C. H. (2010). The Role of the Ottoman Public Debt Administration (OPDA) on the Progress of Accounting at the Ottoman Empire and the Influence of this Debt Management. *2nd Balkans and Middle East Countries Conference on Auditing*.
- Tunçsiper, B. H. (2018). The Ottoman Public Debt Administration in Debt Process of Ottoman Empire.
- Yeniay, İ. H. (1964). *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*. İstanbul: İ.Ü.İktisat Fakültesi, Yayın No. 150, Ekin Basımevi.